
Posthladnoratovski odnosi SAD-a i NR Kine

LIDIJA ČEHULIĆ*

Sažetak

U posthladnoratovskoj fazi međunarodnih odnosa NR Kina postala je značajan prostor za američku vanjsku politiku. Kina je važan gospodarski, politički i diplomatski partner. Istodobno, američka nazočnost u Aziji također je vezana uz razvoj odnosa s NR Kinom. Clintonova administracija nastojala je ići na politiku aktivnog angažiranja koju će vjerojatno nastaviti i predsjednik Bush.

Glavne riječi: Kina, američka vanjska politika, Azija, redefiniranje interesa

Posthladnoratovske promjene na azijsko-pacifičkom prostoru natjerale su Sjedinjene Američke Države da odrede nove pravce i intenzitet svog vanjskopolitičkog djelovanja u odnosu na tu veliku regiju. Washington se suočio s potrebom redefiniranja svojih interesa i saveznika na političkom, sigurnosnom i ekonomskom planu.

Nizom diplomatskih akcija posthladnoratovska američka diplomacija intenzivnije je radila na povezivanju ekonomskih i sigurnosnih interesa SAD-a na tom prostoru šireći uvjerenje da sigurnost koju toj regiji mogu ponuditi SAD osigurava daljnji gospodarski azijski rast. Bilo je to u skladu s Clintonovim odmakom u američkoj vanjskopolitičkoj strategiji s hladnoratovske geostrategije prema posthladnoratovskoj geoekonomiji.¹

Dugo vremena Sjedinjene Države žudile su za azijsko-pacifičkim prostorom. Nakon europskog, to područje je najvažnije za plasman američkih proizvoda. Smatra se čak da bez američkih značajnih ulaganja i prisutnosti američke privrede azijsko-pacifički prostor ne bi doživio tako ekstenzivan ekonomski rast, niti bi došlo do nagle eksplozije privrede pojedinih zemalja.² Američka trgovina sa zemljama te regije u 1980. godini iznosila je oko

---

* Lidija Čehulić je asistentica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

1 Detaljnije vidjeti u L. Čehulić: "Nove stratejske podjele i zemlje centralne Azije", *Gau-deamus*, Mostar, prosinac 1999, str. 59-71.

2 Godine 1960. na područje Istočne Azije otpadalo je svega 4 posto svjetskog GDP-a. Do 1991. godine udio je porastao na 25 posto.

260 milijardi dolara, a 1993. porasla je na 370 milijardi. Prema nekim istraživanjima oko 3 milijuna zaposlenih u SAD-u ovisi o trgovinskoj suradnji s azijsko-pacifičkim prostorom. Američke kompanije do 1990. godine investirale su u to područje preko 60 milijardi dolara. Svjetski stručnjaci, usprkos iskazanim ekonomskim nestabilnostima i poteškoćama, tom području predviđaju daljnji ekonomski rast. Prema računicama grupe Svjetske banke to područje u vremenskom periodu od 1990. do 2000. godine ostvarivalo je 50 posto ukupnog svjetskog rasta. Stopa rasta azijsko-pacifičkog područja dvostruko je veća nego u Sjedinjenim Državama i čak tri puta veća od one u Europi.

U pokušaju pronalaženja nove američke vanjskopolitičke strategije prema toj regiji američko-kineski odnosi svakako imaju posebno značenje. Gotovo u svim predviđenim varijantama strukture novog svjetskog poretka, temeljem svoga geostrategijskog položaja, veličine teritorija, broja stanovnika i tempa ekonomskog razvoja, prisutna je i Kina kao jedan od bitnih subjekata. Stratezi ističu važnost Kine na lokalnoj, regionalnoj i globalnoj sceni;

a) lokalno: u odnosima Kine i njezinih neposrednih susjeda,

b) regionalno: u odnosima na azijsko-pacifičkom prostoru (Japan – Kina – Koreja), ali i šire na cjelokupnom prostoru Euroazije (uključujući Rusiju, Iran),

c) globalno: bilo da se govori o triangularnoj (SAD – Europa – Daleki istok) ili pentagonalnoj strukturi nove međunarodne zajednice (SAD – EU – Rusija – Kina – Japan).

Govoreći o ulozi SAD-a u novom svjetskom poretku neposredno nakon raspada bipolarne podjele svijeta, Zbigniew Brzezinski upravo je Kinu označio kao jedinog mogućeg suparnika američkoj dominaciji u 21. stoljeću. Kasnije je ublažio svoja stajališta rekavši da Kina predstavlja jedno od četiri najznačajnija vanjskopolitička središta (Europa, Rusija, Japan, Kina) nove međunarodne zajednice.³

SAD je oduvijek vodio računa o svojim bilateralnim odnosima s Kinom, no danas američko-kineski odnosi, možda više nego ikada prije, utječu na mir i stabilnost cjelokupne euroazijske regije.

Pa ipak, u američkoj javnosti niti u Kongresu, ne postoji jedinstveno prihvaćeno stajalište oko uloge i realne snage današnje Kine, kao ni konsenzus glede intenziteta i potrebe definiranja novih američko-kineskih odnosa. Kontinuitet vanjskopolitičke akcije prema Kini ne zamjećuje se ni kod prva dva u potpunosti posthladnoratovska američka predsjednika, Clintona⁴ i Busha.

3 Z. Brzezinski (2001), *The Geostrategic Triade: Living with China, Europe and Russia*, Washington D.C., str. 1-2.

4 O neslaganjima glede Kine između američkoga kongresa i predsjednika Billa Clintona detaljnije vidjeti: Kenneth Lieberthal, "A New China Strategy", *Foreign Affairs*, Novem-

Clintonova administracija i NR Kina

U bipolarnoj podjeli svijeta, unatoč razlikama u društveno-političkom sistemu dviju zemalja, Sjedinjene Države surađivale su s NR Kinom kako bi mogle utjecati na eventualno veće zблиžavanje najmnogoljudnije zemlje svijeta sa SSSR-om. Održavajući veze s NR Kinom, SAD je i ograničavao i kontrolirao širenje sovjetskog utjecaja u tom dijelu svijeta.

Dezintegracija Sovjetskog Saveza uzdrmala je temelje postojećih američko-kineskih odnosa. Dolaskom demokrata Billa Clintona u Bijelu kuću vodene su brojne rasprave u američkom kongresu, javnom i političkom životu kakav stav SAD trebaju zauzeti prema Kini u promijenjenim međunarodnim okolnostima. Za većinu Amerikanaca, socijalistička Kina ostala je i dalje simbol "crvene komunističke opasnosti", a velike razlike u povijesnom, kulturnom, vjerskom nasljeđu, socijalno prihvaćenim vrijednostima i idealima, standardu i ekonomskoj razvijenosti shvaćene su kao prepreke poradi kojih s Kinom ne treba ići u brzo, veće zблиžavanje.

Stoga je i Clintonova politika prema toj zemlji obilovala usponima i padovima, a do izražaja su vrlo brzo došle i razlike u stajalištima i interesima dviju zemalja glede većine vanjskopolitičkih pitanja.

Politika "mrkve i batine"

Definiranje posthladnoratovskih američkih odnosa s Kinom treba promatrati u svjetlu najavljivane politike Clintona prema zemljama koje nastoje transformirati svoj politički poredak iz autoritativnog u demokratski. Po uzoru na tranzicijske zemlje Centralne i Istočne Europe, kao i zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza, Kina je trebala prihvatiti demokratsko-liberalne vrijednosti Zapada te ubrzati reforme svog političkog i ekonomskog sustava.

Clintonova administracija javno je pozdravila pokušaje komunističke Kine za međunarodnim otvaranjem i prihvaćanjem nekih liberalnih vrijednosti, ali brutalno kršenje ljudskih prava i masakr kineskih vlasti nad studentima i civilima 1989. na Trgu sunca u Pekingu svrstali su Kinu u skupinu nepoćudnih zemalja koja ne prihvaća temeljne vrijednosti novog svjetskog poretka.

Stoga se predsjednik Clinton na početku svog mandata postavio veoma oštro prema Kini, kritizirajući svog prethodnika Busha da je "vodio preblagu politiku prema toj zemlji."⁵

---

ber/December, 1995, str. 35-49. Lieberthal je bio član Vijeća za nacionalnu sigurnost za vrijeme Clintonova mandata, tijela koje ima velike ovlasti u kreiranju američke vanjske politike.

5 Wang Haihan, "On Clinton Administration's China Policy and Its Future Trend", CISS, 1997, br. 4-5, str. 2.

Čestim prozivanjem Kine poradi kršenja ljudskih prava, pitanjem disidenata, proliferacije oružja, uvođenjem trgovinskog embarga, kalkuliranja sa statusom najpovlaštenije nacije i prihvaćanja u Svjetsku trgovinsku organizaciju kao i odbijanjem kandidature za domaćina Olimpijskih igara 2000. godine, Clintonova administracija davala je do znanja da Kinu još ne smatra dostojnim partnerom. Time se Kini, ali i široj regiji, pokazalo da SAD može utjecati na kineski unutarnji razvoj, ali i kineski položaj i ulogu u novoj međunarodnoj zajednici.

Istovremeno, politikom "mrkve i batine"⁶ željelo se Kinu prilagoditi i ne ostaviti je po strani novog svjetskog poretka. Polazeći od činjenice da međunarodna izolacija Kine niti je realna niti bi koristila Sjedinjenim Državama, Clinton je postupno nastojao uspostaviti stabilne odnose s teritorijalno najvećom državom azijsko-pacifičkog područja. Tadašnji američki državni tajnik Warren Christopher smatrao je da je Americi u interesu da uspostavi dobre odnose s Kinom, jer bi u suprotnom Kina mogla postati još opasnija prijetnja.

Lavirajući između razjedinjenih stajališta i zahtjeva američke javnosti, Kongresa, ali i svojih najbližih suradnika, Clinton je ipak smatrao da Kina još uvijek ne predstavlja ozbiljniju prijetnju svjetskom miru, niti je dostojan suparnik SAD-u. Stoga ju je nastojao postupno, mirnim putem, integrirati u novu međunarodnu zajednicu.

Politika "sveobuhvatnog angažiranja"

Na prvo mjesto Clinton je stavio nužnost američke vanjske politike da Kinu jače integrira u međunarodnu ekonomsku zajednicu.

Svoje namjere opravdavao je tezom da će prosperitetna Kina, s liberalnom ekonomijom, predstavljati značajno novo tržište za američke proizvode. Istovremeno, ubrzani ekonomski razvoj trebao je rezultirati lakšim prihvaćanjem i razvojem demokratskih i pluralističkih tendencija u političkom životu Kine. Tako osmišljeni Clintonov željeni liberalni razvoj Kine imao je konkretne temelje u povezanosti američko-kineskoga gospodarstva. Od kraja hladnog rata američko-kineski trgovački odnosi bilježe znatan progres⁷. No rastući američki deficit u trgovačkoj suradnji s Kinom ozbiljno je

6 U svom govoru na Američkom sveučilištu 26.12.1993. Clinton je rekao da je "Washington voljan prolongirati Kini status najpovlaštenije trgovačke nacije za još 12 mjeseci ukoliko se utvrdi da je postignut napredak glede poštivanja ljudskih prava i razvoja demokracije u Kini", *isto*, str. 2.

7 Prema američkim izvorima ukupna ekonomska suradnja između SAD-a i Kine 1987. godine iznosila je 10,4 milijardi američkih dolara, 1990. godine 20 milijardi, 1993. 40,3 milijarde, a 1995. čak 57,2 milijarde. Godine 1995. Kina je bila peti trgovački partner SAD-u, a SAD Kini drugi trgovački partner. Cit. Zhu Chunand & Xie Wenging, "The US China Policy and Sino-US Relations Moving Towards the 21st Century", *CIISS*, 1997., br. 1., str. 35.

zabrinjavao američke gospodarstvenike. Predstavnici velikih međunarodnih korporacija i banaka tražili su od Clintona da, u ime zaštite američkih interesa na kineskom tržištu, ublaži svoju retoriku i političke pritiske prema Kini s početka njegova predsjednikovanja. Američki gospodarstvenici plašili su se da će u slučaju dugotrajnijih trzavica ili zaoštavanja američko-kineskih odnosa, europski i japanski kapital zauzeti ključne pozicije u Kini.

Osim toga, ni većina zemalja azijsko-pacifičke regije nije podržavala oštru američku politiku prema Kini. S obzirom da je do 1991. godine više od 60 posto trgovinskog prihoda Kina ostvarivala suradnjom s azijsko-pacifičkim državama te da se deset najvećih kineskih trgovačkih partnera nalazilo na tom području⁸, američki kapital trebao je političku podršku i pomoć Clintonove administracije pri osvajanju kineskog tržišta. Rujanski posjet kineskog ministra vanjskih poslova Qian Qichena New Yorku, 1993, gdje se susreo s Billom Clintonom i državnim sekretarom Christopherom, te razgovori kineskog predsjednika Jiang Zemina s predsjednikom Clintonom na sastanku zemalja APEC-a u Seattlu⁹ mjesec dana poslije bili su znakovi postupnog zaokreta u američkoj vanjskoj politici prema Kini.

Za posjeta ministra trgovine Browna i predstavnika 24 najveće američke kompanije Kini u kolovožu 1994. godine potpisani su bilateralni američko-kineski trgovački ugovori u ukupnoj vrijednosti od 5 milijardi dolara. Iste godine američki ministar obrane Perry posjetio je Kinu, a tri bivša kineska potpredsjednika posjetila su Sjedinjene Države. Na sastanku članica APEC-a u Jakarti kineski predsjednik po drugi put službeno se susreo sa Clintonom. Tom prilikom Jiang Zemin naglasio je da SAD i Kina žele uspostaviti "konstruktivne odnose suradnje".

Drugi razlog nužne veće povezanosti Sjedinjenih Država s Kinom Clinton je vidio u međunarodnom političkom položaju Kine. Naime, Washington je dobro znao da, čak da Kina i ne uspije u svojim ekonomskim i političkim reformama, njezina uloga u međunarodnoj zajednici nije zanemariva.

Zahvaljujući svojoj geografskoj veličini, broju stanovnika, stalnom članstvu u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda te činjenici da posjeduje nuklearno oružje, Kina još uvijek kod velikog broja zemalja u razvoju uživa respekt te jednim dijelom može utjecati na regionalna, ali i globalna svjetska zbivanja.

Kao treći razlog američko-kineskog zbližavanja Clinton je naveo održanje ravnoteže snaga i uspostavljanje nekog novog sigurnosnog sustava u azijsko-pacifičkom prostoru u kojem će u budućnosti Kina svakako zauzeti značajno mjesto.

Ta nova američka politika "sveobuhvatnog angažiranja" na političkom, ekonomskom i sigurnosnom planu u odnosu na Kinu intenzivirana je na-

8 Xu Jingzhi, "Growth of China's Economy and Prospects for Economic Cooperation among China, the US and Japan", *CISS*, 1998, br. 2, str. 24.

9 Bio je to prvi službeni sastanak predsjednika SAD-a i Kine od veljače 1989. godine.

ročito pred kraj Clintonova prvog mandata.

Da bi ukazali na obostrano postignute pozitivne rezultate u odnosima dviju država, 1996. godine Kinu su u nekoliko navrata posjetili američki savjetnik za nacionalnu sigurnosti Anthony Lake i državni sekretar Christopher.

Problemi i zastoji

Usprkos postupnom većem približavanju SAD-a predvođenog Clintonom i NR Kine, postojale su i brojne posthladnoratovske nesuglasice u određivanju novih američko-kineskih odnosa.

Na ekonomskom planu bila je to borba protiv kineskih pirata na polju sofisticirane kompjutorske opreme. Winston Lord, pomoćnik američkog državnog sekretara za područje Azije i Pacifika, rekao je da je to jedan od razloga zašto Sjedinjene Države koče kineski ulazak u Svjetsku trgovačku organizaciju (WTO).

Puno važnije od ekonomskih nesuglasica bilo je pitanje ljudskih prava u Kini. Kad god je to u interesu SAD-a, problem kršenja ljudskih prava u Kini postavlja se kao polazna točka u svim pregovorima. Povezano s tim kalkulira se i s odobravanjem Kini statusa najpovlaštenije nacije.

Premda zapadni analitičari kinesku vojnu opremu smatraju drugorazrednom ili čak trećerazrednom¹⁰, Kina ipak posjeduje nuklearno oružje, a američki vojno-politički krugovi nerado gledaju kinesku proliferaciju naoružanja i opreme na svjetskom tržištu.

Pitanje Tajvana svakako je bila najznačajnija razdjelnica američko-kineskih odnosa. Kada je god želio obuzdati Kinu, Clinton je zaigrao na sigurnu "tajvansku kartu". Inzistirajući na jednoj, cjelovitoj Kini čiji je Tajvan sastavni, integralni dio, kineske vlasti nisu gledale dobronamjerno na američku ekonomsku i vojnu pomoć Tajvanu, a kada je State Department 1995. najavio moguću posjetu tajvanskih dužnosnika Sjedinjenim Državama, kineska vlada rezolutno je otkazala već dogovorene diplomatske američko-kineske susrete.

Zbog svega toga, Clinton je za Kinu namijenio politiku postupnog konstruktivnog angažiranja. Premda je dio analitičara već u prvom Clintonovu mandatu upozoravao da bi Kina mogla za 10 do 20 godina ugroziti globalno američko vodstvo, ipak je Clinton zauzeo umjereniji stav čekajući da se vide rezultati kineskih reformi, ali i pravci njezina novog djelovanja u međunarodnoj zajednici.

10 Rezultate istraživanja grupe stručnjaka američkog RAND-a i njihova predviđanja buduće modernizacije kineske vojne sile i opreme detaljnije vidjeti u Z. Khalilzad, A. Shulsky, D. Byman, R. Cliff, D. Orletsky, D. Shlapak, A. Tellis (1999), *The United States and a Rising China-Strategic and Military Implications*, RAND, Santa Monica, str. 37-59.

Poučen bolnim tranzicijskim iskustvima europskih postkomunističkih država i Rusije, Clinton je bio svjestan da na kineskom prostoru može doći u budućnosti do ozbiljnih kriza i poremećaja. Stoga je želio stabilnu Kinu, koja iako nije dijelila sve američke poglede na svijet, ipak je održavala mir i stabilnost na tom dijelu kontinenta¹¹ te predstavljala golemo potencijalno tržište za američku ekonomiju. Jer u svojoj geoekonomskoj politici Clinton si nije mogao dopustiti gubitak ili ograničavanje prostranoga kineskog tržišta.

Cijelo vrijeme vođen prvenstveno ekonomskim interesima, Clinton i njegova administracija ponekad su namjerno naglašavali, a ponekad i prešućivali Tajvan, Tibet, teritorijalne nesuglasice oko nekih otoka u Južnokineskom moru, nesuglasice oko primanja Kine u Svjetsku trgovačku organizaciju, pitanje vjerskih sloboda u Kini, slobodu medija, poštivanje ljudskih prava, pitanje planiranja obitelji, kineskih disidenata i slično.¹²

Na kraju drugog Clintonova mandata Washington još uvijek nije bio siguran hoće li Kina u budućnosti biti "stabilizacijska ili destabilizacijska sila" u novom svjetskom poretku. Iako Bijela kuća nije znala treba li Kinu tretirati kao "prijatelja" ili kao "neprijatelja", Clinton je shvatio da će kakvoća američko-kineskih odnosa "imati velikog utjecaja na globalnu međunarodnu sigurnost i blagostanje Sjedinjenih Država".¹³

Uvjeren da je s Kinom nužno razgovarati, Clinton je odustao da za daljnje pregovore i unaprjeđenje američko-kineskih odnosa traži naklonost svih utjecajnih interesnih grupa, kako u Kongresu,¹⁴ tako i u cjelokupnoj američkoj javnosti.

Odlazeći u Peking 1998. godine američki predsjednik izjasnio se za podupiranje zajedničkih američko-kineskih interesa (ekonomija, mir, sigurnost), a ne naglašavanje postojećih razlika i međusobno optuživanje "najveće industrijske sile na svijetu i najveće zemlje u razvoju."

11 Vidjeti u R. Vukadinović: "Relations Between the Big Powers: USA, Russia and China", *Croatian International Relations Review*, Zagreb, Vol. VI, No. 20/21-2000, str. 125-126.

12 Kada je u veljači 1999. godine državna tajnica Albright posjetila Kinu glede razgovora s kineskim čelnictvom o primanju Kine u Svjetsku trgovinsku organizaciju, na početku razgovora došlo je razmjene oštarih riječi glede kršenja ljudskih prava u Kini. Na zajedničkoj tiskovnoj konferenciji s kineskim ministrom vanjskih poslova Tang Jiaxuanom, državna tajnica izjavila je da je Washington "veoma zabrinut glede pitanja ljudskih prava u Kini, te da osuđuje slamanje prodemokratskog pokreta", misleći pritom na uhićenja nekoliko kineskih disidenata, prije njezinog dolaska u Kinu, ali da unatoč američko-kineskom neslaganju oko tog pitanja "Washington neće povezivati napredak glede stanja ljudskih prava s nastojanjima Kine da uđe u WTO". Kineski ministar vanjskih poslova Tang tom prilikom optužio je Washington za "neodgovorno miješanje u unutarnje poslove drugih zemalja", *Vjesnik*, 3. 5. 1999.

13 Wang Haihan, "On Clinton Administration's China Policy and Its Future Trend", *CISS*, 4-5, 1997, str. 9.

14 O neslaganjima glede Kine između američkog kongresa i predsjednika Clintona detaljnije vidjeti: Kenneth Lieberthal, *A New China Strategy*, *Foreign Affairs*, November/December, 1995, str. 35-49. Lieberthal je bio član Vijeća za nacionalnu sigurnost za vrijeme Clintonova mandata, tijela koje ima velike ovlasti u kreiranju američke vanjske politike.

U svrhu unaprjeđenja američko-kineskih odnosa u novom stoljeću dva predsjednika potpisala su u Pekingu i tri zajedničke izjave: o eliminaciji biološkog oružja, zabrani transfera nagaznih mina i sprječavanju nuklearne i raketne utrke u naoružanju u Jugoistočnoj Aziji.

Time je predsjednik Clinton pred kraj svog drugog mandata pokazao da je u svojoj vanjskopolitičkoj strategiji računao s Kinom te da je i postavio nove temelje buduće globalne partnerske suradnje SAD-a s tom velikom zemljom.

Istovremeno, zagovornici oštrije američke politike prema Kini, među kojima je svakako najpoznatiji bio Zbigniew Brzezinski, govorili su da usprkos pokazanim uspjesima kineskog razvoja, Kina još uvijek nije ozbiljan kandidat za ugrožavanje američke globalne dominacije. Čak i ako uspije izbjeći ozbiljan unutarnjepolitički razdor, te održi trenutni zahuktali rast (uzrokovan velikom mjerom zapadnim ulaganjima, zapadnom tehnologijom te odobrenjem Zapada da prihvaća kineske proizvode na svom tržištu), čak da do 2020. godine uspije tri puta povećati svoj GNP, Kina će još uvijek biti relativno siromašna zemlja i samo regionalna sila u istočnoj Aziji,¹⁵ govorio je tada Brzezinski.

Dolazak Busha u Bijelu kuću – zaokret u američkoj politici prema NR Kini?

Tijekom predsjedničke kampanje republikanski kandidat Bush nije se posebno bavio mjestom i ulogom Kine u novom svjetskom poretku. Općenito, vanjska politika gotovo nikada nije dominirala američkim predsjedničkim izbornim kampanjama, niti su vanjskopolitička pitanja bila odlučujuć faktor temeljem kojeg bi se birači odlučivali za novog američkog vođu. Pa ipak, bolji poznavaoči međunarodnih odnosa iz Bushevih općenitih izjava oko nove uloge SAD-a na međunarodnom planu, najavljenom koncentriranju svih američkih raspoloživih snaga (uključujući i vojne) oko za američke interese (a ne više globalne, univerzalne) bitnih stratejskih točaka te potrebi jačanja američke vojne sile (uključujući i planiranje izgradnje novog američkog obrambenog štita – National Missile Defence) mogli su već tada zaključiti da će Bushova administracija napraviti novi zaokret u američkoj vanjskopolitičkoj akciji.

Politika “stratejskog suparništva”

Solidno nasljeđe za daljnje unaprjeđenje američko-kinskih odnosa koje mu je ostavio njegov prethodnik Clinton, novoizabrani predsjednik Bush

15 Detaljnije vidi: Z. Brzezinski: *The Grand Chessboard...*, str. 151-173.

jednostavno nije stigao iskoristiti. Pitanje je kako bi se ti odnosi razvijali da se iznenada nisu sudarili kineski i američki vojni zrakoplov.¹⁶ U tom incidentu kineski zrakoplov je uništen, a pilot je poginuo. Oštećeni američki zrakoplov, sa specijalnom opremom za promatranje, prinudno je spušten na kineski teritorij, a članovima američke posade, nakon višednevnog mučnog pregovaranja vojnog i političkog vrha dviju zemalja, kineske vlasti dozvolile su da se vrate u SAD.

O razlozima leta oba zrakoplova, neposrednim uzrocima nesreće te eventualnog određivanja krivca svakako će se još raspravljati. No ono što je bitno je činjenica da je upravo taj incident prisilio novu administraciju u Washingtonu kao i samog predsjednika Busha da pred američkom, ali i kineskom i cjelokupnom svjetskom javnošću, pokažu kako tretiraju Kinu.

Svaka krizna situacija u međunarodnim odnosima popraćena je prvotnim odbijanjem suradnje suprotstavljenih strana, oštrim pregovaračkim tonovima i nepopuštanjem u vlastitim stavovima. No prašina koja se digla glede američko-kineskog incidenta otkrila je da Bushova administracija o gotovo svim bitnim pitanjima američko-kineskih odnosa ima mnogo radikalnije stajalište od svojih prethodnika.

Svakako je još preuranjeno govoriti da je time nova vlast u Bijeloj kući definitivno zacrtala smjer i intenzitet američko-kineskih odnosa. No činjenica je da je SAD ponovno oštro dao do znanja Kini da u svim aspektima svog razvoja (ekonomski, politički, vojno) daleko zaostaje za SAD-om te da za neki novi možebitni oblik savezništva, pa čak i prijateljstvo, nema ni objektivne osnove, a ni iskazane prevelike želje. Predsjednik Bush najavio je da Kinu smatra "strategijskim suparnikom".

Realni problemi s kojima se danas suočava Bushova administracija, i koji će najvjerojatnije u budućnosti dovesti do zahlađenja ili zbližavanja dviju velikih zemalja, identični su problemima s kojima se u definiranju američko-kineskih odnosa suočavala i Clintonova administracija. S jedne strane, to je neriješeno pitanje statusa Tajvana, a s druge, reforma kineskog političkog i ekonomskog sustava, te povezano s tim uspostava demokracije i poštivanje ljudskih prava.

Pitanje Tajvana

Dio američkih stratega ističe da je za američku vanjsku politiku Kina izazov, a Tajvan problem. SAD je uključen u rješavanje pitanja statusa Tajvana od samog početka. Tako je taj relativno maleni otok, na kojem živi svega oko dva posto ukupnoga kineskog stanovništva, permanentna potencijalna razdjelnica američko-kineskih odnosa. Način na koji se pojedina

16 Incident se dogodio 31. ožujka 2001. godine, a oštećeni američki zrakoplov s 24 člana posade spušten je na kineski otok Hainan.

američka administracija odnosila prema tajvanskom pitanju bitno je utjecao na intenzitet bilateralnih veza SAD-a i Kine.

Usvajanjem dokumenta pod nazivom "Taiwan Relations Act" 1980. godine američki kongres regulirao je američko-tajvanske odnose bez definiranja Tajvana kao suverene, samostalne države, sa čim se složila i Kina. Po tom dokumentu, SAD priznaje da postoji samo jedna država Kina, SAD očekuje da se eventualno integriranje matice Kine i Tajvana ostvari isključivo mirnim putem, integracija je isključivo unutarnje pitanje Kine. Time je formalno sačuvano jedinstvo Kine, ali u praksi Tajvan je nastavio živjeti zasebnim životom, obilno potpomognut američkom ekonomskom, vojnom i svakom drugom potrebitom pomoći. SAD je smatrao da će razvoj demokracije, tržišne privrede i ekonomski napredak postignut na Tajvanu biti signal ostatku Kine da i ona lakše prihvati i započne s reformama u svom unutarnjem razvoju.¹⁷ Tajvan ne samo da je dostigao određen supanj razvoja demokracije i gospodarskog prosperiteta već je i član nekih međunarodnih organizacija (APEC, Azijske banke za razvoj, Centralnoameričke banke za ekonomske integracije), podnio je i zahtjev za članstvo u WTO te održava ekonomske, tehnološke, kulturne veze s oko 140 zemalja širom svijeta, unatoč nepostojanju formalno uspostavljenih diplomatskih odnosa.

Relativno harmonično uspostavljene odnose poremetio je tajvanski predsjednik Lee Teng-hui izjavivši medijima 1999. da odbacuje formulu "jedne države-dva sistema" te želi da se budući odnosi Tajvana i NR Kine rješavaju isključivo kao odnosi dviju država ("state-to-state-relations"). Išao je čak i dalje tražeći da se stanovništvo Tajvana proglasi zasebnim nacionalnim identitetom temeljenim na postojanju neke vrste "nove tajvanske svijesti".¹⁸ Predsjednik Lee o tim svojim inicijativama nije se prethodno konzultirao s Washingtonom.

Inicijativa je naišla na veliko odobravanje pristaša neovisnog Tajvana u SAD-u koji svim sredstvima nastoji nagovoriti američku javnost i Kongres da podupru takvu ideju i pomognu njezinoj konkretnoj realizaciji. Radikalniji zagovornici neovisnosti Tajvana čak predlažu reviziju dijela vojnog sporazuma (*Mutual Defence Treaty*) kojeg su 1955. potpisale SAD i NR Kina, a koji se odnosi na položaj Tajvana. U javnosti se želi stvoriti slika kako je NR Kina spremna i vojno intervenirati na Tajvanu, stoga se od SAD-a traži i formalna zaštita. U veljači 1999. strasti je stišavao i američki ministar obrane William S. Cohen, priznavši javno ono što su mnogi već odavno znali; da su tajvanske kopnene, zračne i pomorske snage mnogo modernije i bolje opremljenije i mobilnije od kineskih.¹⁹

17 Nakon SAD-a i Japana, upravo NR Kina je 1999. bila treći trgovački tajvanski partner. Procjenjuje se da oko 200.000 tajvanskih biznismena posluje i u NR Kini, s ukupno uloženi oko 20 milijardi američkih dolara. *Beijing Review*, April, 2000.

18 Lee Teng-hui, "Understanding Taiwan", *Foreign Affairs*, November/December 1999, str. 9-14.

19 Američki ministar obrane tom prilikom naglasio je da se eventualno tek "potkraj 2005.

Bushova administracija nevoljko gleda na preuzimanje Tajvanske inicijative, pa bilo ono i protiv neposrednih interesa NR Kine. S druge pak strane, NR Kina nekoliko je puta dala do znanja i Tajvanu i SAD-u da će jače zaoštavanje kinesko-tajvanskih, ali i, povezano s tim, kinesko-američkih odnosa imati negativne posljedice i za sam Tajvan. Iako su i kineska i tajvanska strana najavile čak i moguću upotrebu vojnih sredstava za rješenje tajvanskog pitanja, teško je vjerovati da će doći do oružanog sukoba širih razmjera. No, neriješeno pitanje Tajvana sasvim sigurno opterećivat će Bushovu administraciju, a samim tim i američko-kineske odnose u nadolazećem vremenu.

Kineski unutarnjopolitički razvoj

U teoriji međunarodnih odnosa općenito je prihvaćeno stajalište da je uspješna vanjska politika neke zemlje odraz i svojevrsni kontinuitet sredenosti unutarnjih prilika. Pogleda li se unutarnja situacija u NR Kini vidljivo je da procesi političke i ekonomske tranzicije, a samim tim i uspostave demokracije, civilnog društva i poštivanja humanitarnih normi i ljudskih prava ne samo da nisu uspješno završeni nego u pojedinim udaljenijim krajevima te velike zemlje nisu ni počeli.

U kineskom unutarnjem razvoju sve više dolaze do izražaja posljedice kontradiktornosti zadržavanja socijalističkog sustava i uporno odbijanje vladajuće kineske političke elite za prihvaćanjem bilo kakvih promjena u političkoj sferi²⁰ i deklarativno željenog i prihvaćenog tržišnog razvoja kineskog društva. Strani promatrači sve češće ističu kineskim vlastima da su "željeni komercijalizam i zadržani komunizam" dva potpuno kontradiktorna puta razvoja. Istovremeno, gospodarstvenici ističu da je mit o kineskom ekonomskom čudu i progresu odraz slike što je na strance ostavljaju visoki neboderi svjetskih banaka i velikih međunarodnim korporacija, blistavo uređeni hoteli u Šangaju, Hong Kongu te slike i podaci koji se o kineskom ekonomskom napretku nude na stranicama Interneta. U praksi, zainteresirani ulagači na objektivno golemom ali osiromašenom kineskom tržištu susreću se s još uvijek dogmatiziranim načinom razmišljanja političke i ekonomske kineske birokracije i nefunkcioniranjem tržišnih zakonitosti.²¹

---

može očekivati da Kineska narodna armija bude opremljena potrebitim zračnim i raketnim snagama za uništenje ključnih vojnih i ekonomskih tajvanskih potencijala". W. S. Cohen, "The Security in the Taiwan Strait", Report to the Congress pursuant to the FY99 Appropriations Bill, Washington DC.; Department of Defence, 1999, str. 4.

20 Odbijanje političkih reformi tumači se djelomično i činjenicom da bi većina članova današnje vladajuće kineske političke elite trebala biti umirovljena 2002. ili 2003. godine te se ne želi odreći postojećih privilegija.

21 Sve to pogoduje jačanju "sive ekonomije". Prema procjenama Narodne banke Kine u "sivu ekonomiju" u Kini 2000. godine plasirano je oko 180 milijardi dolara privatnog stranog kapitala ili gotovo 10 puta više od kapitala uloženog u regularni privatni sektor. *Financial Times*, July, 3, 2001.

Clintonova administracija postigla je otvaranje kineskog tržišta, tranzit ljudi, roba i usluga te nagradila Kinu statusom najpovlaštenije nacije. Američki gospodarstvenici upravo od Bushove administracije očekuju da sigurno ubiru plodove svojih investicija.²² Iako joj to svakako neće biti primarni vanjskopolitički cilj, a niti osnova budućih bilateralnih odnosa s Kinom, Bushova administracija trebala bi utjecati na brzi razvoj civilnog društva u Kini, omogućavati rad nevladinih i drugih nezavisnih organizacija, pomagati procesima političke i ekonomske decentralizacije zemlje, vladavinu prava. Ukratko, demokratizacija i liberalizacija cjelokupnoga kineskog života trebala bi doprinijeti kineskom ekonomskom prosperitetu, povećanim stranim ulaganjima, poboljšanju životnog standarda i GDP-a, te uspostavi političkih, vjerskih, nacionalnih sloboda kao i slobode medija.

Bushova administracija, bar zasad, nije pokazala velik interes da u tim sveobuhvatnim promjenama s kojima se Kina u većoj ili manjoj mjeri kad-tad mora suočiti, ide na ruku Kini. Washington ističe da je Kina danas djelomično zakoračila u 21. stoljeće, a djelomično još uvijek živi u uvjetima dinastije Ming. Pozivajući se na šture statističke pokazatelje, Kinu se svrstava u red zemalja Trećeg svijeta. Ističe se da je prosječni GDP po glavi kineskog stanovnika od 3.000 dolara manji od onog u Meksiku te da Kina danas za svoje naoružanje izdvaja svega 15 posto proračuna Pentagona. Time se Kini daje do znanja da samo njezino tržište od oko 1.2 milijuna stanovnika, ako ni prirodni geostrategijski položaj, pa čak ni najava većeg zbližavanja na relaciji Paris – Moskva – Peking nisu dostatni da ugroze američki interes na azijsko-pacifičkom prostoru.

Nije uopće bitno hoće li se Kina u budućnosti predstavljati kao glavni izazivač američkoj supremaciji na regionalnom, azijsko-pacifičkom, ili čak globalnom planu. SAD raspolaže s dovoljno političkih, ekonomskih, vojnih sredstava da u svakom pogledu i gotovo svakom mjestu adekvatno suzbije eventualne samostalne kineske regionalne ili globalne akcije. Kina danas nije ni ideološki primamljiv mamac za stvaranje neke eventualne koalicije zemalja na ideološkoj osnovi. Izgleda da je nova Bushova administracija prihvatila tezu da Kina danas nije ni američki primarni neprijatelj, ali ni dovoljno jak saveznik za stvaranje nekog oblika novog strategijskog partnerstva sa SAD-om. To jasno pokazuje neobaziranje Bijele kuće na kineske proteste protiv najavljenog novog američkog štita obrane, američko kalkuliranje oko primanja Kine u WTO²³ i odobravanja da upravo Peking dobije

22 Velike američke kompanije poput General Motorsa ili Motorole uložile su u Kinu više od 25 milijardi dolara. *Newsweek*, April 16, 2001.

23 Kina bi početkom 2002. godine ipak mogla postati 140. članica WTO. Prekretnica u pregovorima bio je sporazum između Kine i SAD-a potpisan početkom lipnja 2001. koji je rješio pitanje kineskih poljoprivrednih subvencija, glavnu nesuglasicu između te dvije zemlje. Tako će Kina u sljedećih deset godina svojim poljoprivrednicima moći odobravati subvencije od 8.5 posto vrijednosti ukupne poljoprivredne proizvodnje. To je kompromisno rješenje između američkog zahtjeva za 5 i kineskog od 10 posto. *Večernji list*, 31. lipnja 2001.

Olimpijske igre 2008, te odlučno odbijanje Washingtona da Kina (poput Rusije) sudjeluje u radu skupine najrazvijenijih zemalja svijeta G-8.

No savjetnici predsjednika Busha ipak upozoravaju da je Kina teritorijalno prevelika zemlja da se ignorira, s dugotrajnom tradicijom i povijesnim nasljedom da bude zapuštena, preslaba da bude napuštena i preambiciozna da se njezine akcije na međunarodnoj sceni uzmu "zdravo za gotovo".

Uvaženi dr. Henry Kissinger i u svom najnovijem djelu *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, svojevrsnoj preporuci Bushovoj administraciji za buduće globalne vanjskopolitičke akcije, apelira na Bijelu kuću da se ne boji Kine, već da s tom velikom zemljom nastavi razgovarati i pronaći odgovarajuće moduse američko-kineske suradnje. Kissinger predviđa da će u budućnosti Kina biti samo jedan od bitnih centara moći na azijskom prostoru (uz Rusiju, Indiju, Pakistan, Koreje, Japan)²⁴ te se stoga SAD ne treba plašiti da će Kina samostalno zagospodariti i istisnuti američki utjecaj u Aziji. Upravo suprotno, svjesna svoje objektivne i subjektivne globalne nadmoći, SAD treba voditi politiku postupnog, suptilnog zbližavanja sa zemljama te regije, uključujući i Kinu. Ono što bi po Kissingeru moglo dodatno zakomplicirati američko-kineske odnose nisu isključivo ekonomska, geostrategijska pitanja, već razlike u kulturno-povijesnom nasljeđu, svjetonazoru američkog i kineskog društva.²⁵ Bushova i svaka sljedeća administracija u Bijeloj kući pri definiranju američke politike i dijaloga s Kinom upravo bi na to trebala obratiti veću pozornost.

Ono što Washington danas od najmnogoljudnije zemlje svijeta²⁶ očekuje, pogotovo nakon tragičnih terorističkih napada na SAD, jest da aktivno sudjeluje u kooperativnoj sigurnosti i na taj način pridonese stabilnosti azijsko-pacifičke regije. Za Bushovu administraciju ta svojevrsna funkcionalna suradnja bit će svakako najznačajniji pokazatelj u kojoj mjeri i kojim intenzitetom će se razvijati američko-kineski odnosi u vremenu koje dolazi.

24 Govoreći o području Azije, Kissinger smatra da će u budućnosti na tom dijelu svijeta biti uspostavljano stanje ravnoteže, koje SAD-u itekako odgovara. Po njemu, niti jedna današnja azijska regionalna sila (Rusija, Iran, Indija, Kina, Koreje, Japan, Pakistan) nema dostatnu ideologijsku, ekonomsku ili vojnu snagu da samostalno zagospodari Azijom niti je dovoljno jak mamac ostalim zemljama u uspostavi nekog kondominija azijskih zemalja uperenog protiv SAD-a. Vidjeti u Henry Kissinger, (2001), *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, New York, str. 110-164.

25 H. Kissinger, *Does America Need ...*, str. 137-138.

26 U Kini danas živi gotovo 20 posto ukupnog svjetskog stanovništva.

Literatura

- Z. Brzezinski (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geos-
trategic Imperatives*, New York.
- Z. Brzezinski: (2001), *The Geostrategic Triad: Living with China, Europe and
Russia*, Washington D.C.
- Z. Khalilzad, A. Shulsky, D. Byman, R. Cliff, D. Orletsky, D. Shlapak, A. Tellis
(1999), *The United States and a Rising China: Strategic and Military Im-
plications*, Santa Monica.
- H. Kissinger, (2001), *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplo-
macy for the 21st Century*, New York.
- W. G. Hyland (1999), *Clinton's World: Remaking American Foreign Policy*,
Westport,
- M. Cox, (1995), *US Foreign Policy after the Cold War*, London.
- M. D. Swaine & A. J. Tellis (2000), *Interpreting China's grand Strategy: Past,
Present and Future*, Santa Monica.
- R. Vukadinović (2001), *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog po-
retka*, Zagreb.
- L. Čehulić, "Nove strategijske podjele i zemlje centralne Azije", *Gaudeamus*
br. 1-2., Mostar, 1999.
- K. Lieberthal, "A New China Strategy", *Foreign Affairs*, November/December
1995.
- W. Haihan, "On Clinton Administration's China Policy and Its Future Trend",
CIISS, No. 4-5, 1997.
- Z. Chunand & X. Wenqing, "The US China Policy and Sino-US Relations Mo-
ving Towards the 21st Century", *CISS*, No 1, 1997.
- R. Vukadinović, "Relations Between the Big Powers: USA, Russia and Chi-
na", *Croatian International Relations Review*, Vol. VI, No. 20/21, 2000.
- R. Vukadinović, "Azijsko-pacifički strategijski četverokut", *Zbornik Diplomatske akademije*, God. 2/1997, broj 1. Zagreb, 1997.
- L. Theng-hui, "Understanding Taiwan", *Foreign Affairs*, November/December
1999.

Summary

In the post Cold War period of international relations the PRC has become a significant area for the American foreign policy. China is an important economic, political and diplomatic partner. At the same time, the American presence in Asia is also connected with the development of relations with the PRC. The Clinton administration pursued after the policy of active engagement, which will probably be continued by President Bush.